

Anna Zellma*
Olsztyn

OBRAZ KAPŁANA W WYPOWIEDZIACH WYBRANYCH GRUP KATECHIZOWANEJ MŁODZIEŻY (STUDIUM PORÓWNAWCZE)

TEORETYCZNE WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

Obecnie, w ogłoszonym przez papieża Benedykta XVI Roku Kapłańskim¹, osoba prezbitera oraz jego posługa apostołska i świadectwo ewangeliczne budzą coraz większe zainteresowanie nie tylko wśród teologów, ale także socjologów i publicystów². Toczą się ożywione dyskusje, które mają na celu ukazanie tożsamości i misji kapłańskiej we współczesnym świecie. Dotyczą one również problemów

* **Anna Zellma**, prof. KUL dr hab. nauk teologicznych w zakresie katechetyki – profesor nadzwyczajny w Katedrze Katechetyki i Pedagogiki Religii na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; absolwentka KUL-u (magisterium z teologii i doktorat z katechetyki). Zainteresowania badawcze koncentruje wokół katechezy integralnej, a zwłaszcza katechezy młodzieży, edukacji regionalnej w katechezie i dydaktyki nauczania religii w różnych grupach uczniów (także dzieci autystycznych i w klasach integracyjnych). Jest autorką dwóch monografií (*Katechetyczny wymiar edukacji regionalnej*, t. 1–2, Olsztyn 2001; *Wielostronne aktywizowanie młodzieży w szkolnym nauczaniu religii. Studium w świetle „Programu nauczania religii katolickiej” z 2001 roku*, Olsztyn 2006) oraz licznych publikacji w czasopiśmie naukowych i w recenzowanych opracowaniach zbiorowych.

¹ Warto dodać, że 19 czerwca 2009 roku papież Benedykt XVI ogłosił Rok Kapłański i opublikował list na rozpoczęcie tego roku, zachęcając księży do naśladowania św. Jana Marii Vianneya i odnowienia ideałów całkowitego powierzenia się Bogu i Kościołowi. Zob. Benedykt XV, List na rozpoczęcie roku kapłańskiego z okazji 150. rocznicy „Dies natalis” świętego proboszcza z Ars, w: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/letters/2009/documents/hf_ben-xvi_let_20090616_anno-sacerdotale_pl.html (dostęp: 7 I 2010), s. 1–9.

² Zob. np. P. Chmieliński, *Kim jest kapłan*, „Niedziela” 24 (2009), s. 12, 13, 20; *Chrystus potrzebuje kapłanów świętych! : na wzór św. Jana Vianneya – patrona kapłanów*, oprac. i red. A. Matusiak, Kraków 2009; P.J. Cordes, *Dlaczego kapłan? : poszukiwanie odpowiedzi z Benedyktem XVI*, Kielce 2009; Z. Kijas, *Nowy kapłan na nowe czasy. Rozważania na temat duchowości kapłańskiej*, Kraków 2009.

i zagrożeń związanych z realizacją powołania. Często też autorzy ukazują różne czynniki warunkujące jakość posługi kapłana w Kościele, w szkole i w innych środowiskach duszpasterskich. W wielu dyskusjach kładzie się nacisk na wybrane, opisane w dokumentach Kościoła i w literaturze teologicznej elementy tożsamości prezbitera, jak też niektóre obszary jego posługi duszpasterskiej, zamiast uwzględnić szeroki zakres posłannictwa i misji kapłana we współczesnym świecie.

Najczęściej teolodzy opisują osobę kapłana w powiązaniu z powołaniem, które pochodzi od Boga i jest szczególnym darem łaski i tajemnicą, a jednocześnie wyrazem nieogarnionej Bożej miłości względem człowieka oraz zadaniem związanym z drogą poszukiwania własnego uświęcenia i z apostołatem³. Stwierdzają też, że odpowiedzią każdego prezbitera na ten dar powinno być okazywanie Bogu nieustannej wdzięczności oraz gotowości całkowitego oddania się sprawie głoszenia Ewangelii i troski o własne uświęcenie⁴. Właśnie świadomość szczególnego wybrania ma mobilizować kapłana do nieustannego dążenia do świętości oraz do życia w wewnętrznej jedności z Jezusem Chrystusem⁵. W tym kontekście wielokrotnie autorzy podkreślają, iż prezbiter uczestniczy w kapłaństwie hierarchicznym, sakramentalnym, służebnym, które istnieje w Kościele obok kapłaństwa powszechnego, wspólnego dla całego ludu Bożego i ma swoje źródło w osobie Jezusa Chrystusa – jedynego Pośrednika między Bogiem i ludźmi⁶. Kapłan ma być odbiciem Dobrego Pasterza, a zarazem sakramentalnym uobecnieniem Jezusa Chrystusa⁷. Dzięki Kościołowi Chrystusowemu i misji kapłanów trwa nadal misja arcykapłańska Chrystusa, polegająca na objawieniu Boga Ojca i Jego zbawczego planu względem ludzkości. Kapłaństwo jest bowiem uczestnictwem w Boskości i w człowieczeństwie Jezusa Chrystusa. Prezbiter, pełniąc misję pośrednika między Bogiem a człowiekiem i światem, tym samym wypełnia dzieło kultu Bożego, przez które tworzy się wspólnota Kościoła. Jednocześnie uczestniczy w misji ewangelizacji świata, wspomagając ludzi w osiągnięciu zbawienia. W tym kontekście teolodzy dowodzą, że prezbiter jest powołany do uczestnictwa w jedynym kapłaństwie Jezusa Chrystusa i do występowania w Jego imieniu (*in persona Christi*)⁸, co

³ Zob. np. P.M. Gajda, *Jakim powinien być kapłan XXI wieku?*, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAP/jaki_kaplan_xxi.html (dostęp: 2 I 2010), s. 2, z. 5; W. Wójtowicz, *Tożsamość współczesnego kapłana. Między teologią kapłaństwa Józefa Ratzingera a nauczaniem Benedykta XVI*, „Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie” 11 (2007), s. 205–213.

⁴ Zob. np. A. Klupczyński, *Autentyczność kapłana. Między funkcją a świadectwem*, „Zeszyty Karmelińskie” 3 (2003), s. 49–51; S. Urbański, *Tożsamość duchowa kapłana w świetle posoborowego nauczania Kościoła*, „Studia Teologiczne. Białystok. Drohiczyń. Łomża” 17 (1999), s. 173–185.

⁵ Zob. P.M. Gajda, *Jakim powinien być kapłan...*, z. 5, s. 2.

⁶ Zob. np. K. Gózdź, *Misja społeczna kapłana*, „Ethos” 2–3 (1997), s. 191–200; A. Santorski, *Prezbiter – Pasterz – Kapłan w nauczaniu Jana Pawła II*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 19 (2006), s. 241–250.

⁷ Zob. Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostołska *Pastores dabo vobis* (PDV), nr 15, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996.

⁸ Por. B. Migut, *Kapłan. Pojęcie*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. B. Szostek, B. Migut, Lublin 2000, k. 680.

znajduje wyraz w składaniu Ofiary Chrystusa (celebrowaniu Eucharystii), recepcji Bożego Objawienia, posłudze słowa i sprawowaniu sakramentów⁹. Do istotnych elementów posługi kapłana, wynikających z konsekracji, należy także troska o rozwój wspólnoty Kościoła lokalnego, partykularnego i powszechnego¹⁰. Każdy bowiem prezbiter „zostaje posłany przez Ojca za pośrednictwem Jezusa Chrystusa, Głowy i Pasterza Ludu Bożego, do którego upodabnia się w sposób szczególny, aby żyć i działać w mocy Ducha Świętego w służbie Kościoła i zbawienia świata” (PDV 12), a przez to służyć ludzkości w jej doprowadzeniu do Chrystusa. Właśnie kapłan,

pozostając na drodze codziennej, chrześcijańskiej troski o własne zbawienie, jest [...] współodpowiedzialny także za innych. W tej perspektywie autorzy podkreślają, że do priorytetowych zadań, jakie stoją przed współczesnym kapłanem należy zarówno troska o własne życie duchowe (zwłaszcza o mocną więź z Chrystusem, pielęgnowanie modlitwy osobistej i wspólnotowej, rozwijanie ducha wiary, wnikliwe słuchanie i odczytywanie Pisma Świętego), jak też zaangażowanie w posługę związaną z przepowiadaniem Słowa Bożego, celebracją sakramentów, duszpasterstwem i świadectwem życia oddanego Bogu, człowiekowi i Kościołowi¹¹.

Dlatego ważną rolę spełnia tu, jak słusznie zauważają teolodzy i badacze problematyki, wypracowanie przez prezbitera równowagi między poszczególnymi elementami tożsamości, misji i posłannictwa, by w ten sposób możliwe stało się powiązanie świętości osobistej z owocami apostołskiego zaangażowania¹².

Wyżej opisane podejście do osoby kapłana koresponduje z wypowiedziami Jana Pawła II¹³ i Benedykta XVI¹⁴. W nauczaniu papieży widoczna jest szczegól-

⁹ Zob. więcej na ten temat np. w: J. Gręźlikowski, *Kapłan – pasterzem i przewodnikiem wspólnoty parafialnej*, „Teologia i Człowiek” 10 (2007), s. 227–257.

¹⁰ Szczegółowo pisze o tym np. A. Dziuba, *Kapłan w służbie partykularnego i powszechnego Kościoła*, „Prawo Kanoniczne” 47, 1–2 (2004), s. 3–23.

¹¹ Więcej na ten temat można znaleźć np. w: J. Misiurek, *Świętość życia kapłańskiego według instrukcji „Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej”*, „Roczniki Teologiczne” 54,5 (2007), s. 53–66; T. Paszkowska, *Tożsamość i duchowość kapłana według papieża Benedykta XVI*, „Roczniki Teologiczne” 54,5 (2007), s. 67–82; W. Słomka, *Duchowość kapłańska*, Lublin 1996.

¹² Zob. np. Z. Kroplewski, *Tożsamość księdza*, „Pastores” 1,1 (2004), s. 84–86; J. Misiurek, *Jana Pawła II model kapłaństwa na dzisiaj*, „Homo Dei” 75,3 (2005), s. 49–58; W. Wójtowicz, *Tożsamość współczesnego kapłana...*, s. 205–213.

¹³ Celem egzemplifikacji warto wymienić następujące publikacje: Jan Paweł II, *Dar i tajemnica*, Kraków 1996; tenże, List do kapłanów na Wielki Czwartek 1986. *Św. Jan Maria Vianney – wzór dla wszystkich kapłanów*, w: <http://sanctus.pl/index.php?grupa=94&podgrupa=95> (dostęp: 11 I 2010), s. 1–7; tenże, *Bądźcie świętymi*. Homilia wygłoszona 12 kwietnia podczas Mszy św. Krzyżma w Wielki Czwartek, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/wczwartek_krz_12042001.html (dostęp: 11 I 2010), s. 1, 2.

¹⁴ Spośród licznych wypowiedzi na uwagę zasługują: Benedykt XVI, *Z wielką miłością do Chrystusa i Kościoła*, „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 26,7–8 (2005), s. 14, 15; tenże, *Spotkanie z duchowieństwem w archikatedrze warszawskiej*, w: *Trwajcie mocni w wierze. Przemówienia i homilie. Benedykt XVI w Polsce, 25–28 maj 2006*, Warszawa 2006, s. 24–27.

na troska o kapłanów i ukazanie modelu posługi kapłańskiej we współczesnym świecie. Zarówno Jan Paweł II, jak i Benedykt XVI wielokrotnie przypominają o wewnętrznej dojrzałości i bogactwie osobowości prezbiterów, jak też o poświęceniu i zapale apostołskim, które rodzą się z wielkodusznej odpowiedzi na dar powołania oraz z nieustannej pracy nad sobą i współpracy z łaską Bożą (por. PDV 15, 18)¹⁵. Najważniejsza jednak, jak podkreślają wspomniani papieże, powinna być osobista modlitwa (por. PDV 12)¹⁶. Właśnie przebywanie w obecności Bożej jest pierwszorzędnym wymogiem duszpasterskim, a zarazem źródłem każdej aktywności kapłańskiej oraz życia ofiarowanego Bogu, Kościołowi i drugiemu człowiekowi. Z tym wiąże się także zaangażowanie w permanentną formację ludzką, która obok rozwoju życia duchowego (zwłaszcza więzi z Chrystusem i adoracji), w znacznym stopniu decyduje o jakości pracy duszpasterskiej. To właśnie podczas osobistej, pogłębionej modlitwy rodzą się najwspanialsze owoce duszpasterskiej posługi. Zdaniem papieży, każdy kapłan ma być tylko „zwiastunem” i sługą słowa, co w praktyce oznacza, że nie może on stawiać w centrum samego siebie, lecz Chrystusa, którego głosi, i o którym powinien świadczyć w swoim życiu. Jednocześnie ma pamiętać o tym, że został z ludzi wzięty, ustanowiony w sprawach odnoszących się do Boga, aby składać dary i ofiary za grzechy. Właśnie na mocy sakramentu kapłaństwa każdy prezbiter otrzymał to wszystko, czym jest, a zwłaszcza moc odpuszczania grzechów, celebrowania Eucharystii w imieniu Chrystusa, który zaprzagnął posłużyć się ustami, rękami, ofiarnością i talentem konkretnej osoby. Papieże przypominają też o potrzebie zanurzenia się każdego kapłana w Bożej Miłości i całkowitego oddania samego siebie, by nieść ludziom świadectwo o miłości Boga. Aby było to możliwe, zwłaszcza we współczesnym świecie i w warunkach niekiedy wyczerpującej aktywności duszpasterskiej, każdy prezbiter powinien rozwijać w sobie świadomość ontologicznej jedności z Chrystusem, która znajduje wyraz w tym, że wszystko, co robi, czyni wspólnie z Chrystusem. Zdaniem papieży, nie mniej istotną rolę spełnia tu także modlitwa i asceza. Wymagają one ciągłego przekraczania samego siebie i ofiarowywania Bogu – wraz z posługą duszpasterską – całego siebie¹⁷. Obok tych środków każdy kapłan, jak wielokrotnie przypominają papieże, powinien przywoływać w swojej

¹⁵ Zob. też np. Benedykt XVI, *Rok Kapłański będzie czasem pogłębienia misyjnego wymiaru kapłaństwa*. Przemówienie wygłoszone 16 marca 2009 roku do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Duchowieństwa, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/rkaplanski_16032009.html (dostęp: 12 I 2010), s. 1, 2; tenże, *Bądźcie kapłanami według Serca Chrystusa*. Przemówienie wygłoszone 20 maja 2005 roku do Papieskiej Akademii Kościelnej, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/akad_kosc_20052005.html (dostęp: 12 I 2010), s. 1, 2; Jan Paweł II, *Być kapłanem według serca Chrystusa*. Przemówienie wygłoszone 6 marca 2003 roku podczas spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/kaplani_06032003.html (dostęp: 5 I 2010), s. 1–3.

¹⁶ Por. Benedykt XVI, *Spotkanie z duchowieństwem...*, s. 24–27.

¹⁷ Por. tamże.

pamięci heroicznych świadków wiary i ufności, którzy oddali swe życie Bogu i ludziom. Właśnie oni są nauczycielami i przykładami odwagi, konsekwencji i wytrwałości w dochowaniu wierności Ewangelii¹⁸. W istocie „wierni oczekują od kapłanów tylko jednego, aby byli specjalistami od spotkania człowieka z Bogiem”¹⁹, czyli „ekspertem w dziedzinie życia duchowego”²⁰ oraz osobami, które swoje serce złożyły Bogu, dążą do dojrzałości i rozwijają w sobie duchowe ojcostwo, zawierając samych siebie miłosierdziu Bożemu²¹. W związku z tym papież przypomina kapłanom, by trwali mocni w wierze, byli autentyczni w swoim życiu i posłudze, solidarni z wiernymi, do których są posłani, oraz wpatrzeni w Chrystusa. Z tym wiąże się wezwanie do skromnego życia, oddanego wiernym w posłudze duszpasterskiej i sakramentalnej²².

Opisane w literaturze teologicznej i w wypowiedziach papieża spectrum zagadnień dotyczących kapłaństwa znajduje należną uwagę twórców obowiązującego programu nauczania religii²³ i opracowanych do niego podręczników katechetycznych²⁴. Zwracają oni uwagę na dar i tajemnicę kapłaństwa oraz na misję

¹⁸ Por. tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ Por. tamże; Jan Paweł II, *Dar...*, s. 95, 96.

²² Por. tamże.

²³ Zob. np. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii dla gimnazjum „Wierzyć Chrystusowi”*, nr programu AZ-3-01/1, w: tamże, *Program nauczania religii*, Kraków 2001, s. 75–106; tamże, *Program nauczania religii dla liceum profilowanego Świadek Chrystusa*, nr programu AZ-4-01/1, w: tamże, *Program...*, s. 107–140; tamże, *Program nauczania religii dla szkoły zawodowej „Z Chrystusem”*, nr programu AZ-5-01/1, w: tamże, *Program...*, s. 141–160; J. Szpet, D. Jackowiak, *Przyjąć blask Bożej prawdy. Program nauczania religii dla gimnazjum*, nr AZ-3-02/2, Poznań 2002.

²⁴ Zob. *Jezus uczy i zbawia. Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum nr AZ-41-01/1-1, zgodny z programem nauczania nr AZ-3-01/1*, wydanie II zmienione, red. Z. Marek, Kraków 2004; *Jezus działa i zbawia. Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum nr AZ-32-01/1-11, zgodny z programem nauczania nr AZ-3-01/1*, wydanie II zmienione, red. tenże, Kraków 2005; *Jestem świadkiem Chrystusa w Kościele. Podręcznik do religii dla I klasy liceum i technikum nr AZ-41-01/1-1, zgodny z programem nauczania nr AZ-4-01/1*, red. tenże, Kraków 2002; *Jestem świadkiem Chrystusa w Kościele. Podręcznik do religii dla II klasy liceum oraz II i III klasy technikum nr AZ-42-01/1-1, zgodny z programem nauczania nr AZ-4-01/1*, red. tenże, Kraków 2003; *Jestem świadkiem Chrystusa w rodzinie. Podręcznik do religii dla III klasy liceum oraz IV technikum nr AZ-43-01/1-1, zgodny z programem nauczania nr AZ-4-01/1*, red. tenże, Kraków 2004; *Ze Zmartwychwstałym w rodzinie. Podręcznik do religii dla II klasy szkoły zawodowej nr AZ-52-01/1-1, zgodny z programem nauczania nr AZ-5-01/1*, red. tenże, Kraków 2003; *Jestem świadkiem Chrystusa w Kościele. Poradnik metodyczny do nauczania religii rzymskokatolickiej dla I klasy liceum i technikum według podręcznika nr AZ-41-01/1-1 zgodnego z programem nauczania nr AZ-4-01/1*, red. tenże, Kraków 2002; *Jestem świadkiem Chrystusa w rodzinie. Poradnik metodyczny do nauczania religii rzymskokatolickiej dla III klasy liceum oraz IV klasy technikum według podręcznika nr AZ-43-01/1-1 zgodnego z programem nauczania nr AZ-4-01/1*, red. tenże, Kraków 2004; *Ze Zmartwychwstałym w rodzinie. Poradnik metodyczny do nauczania religii rzymskokatolickiej dla II klasy szkoły zawodowej według podręcznika nr AZ-52-01/1-1 zgodnego z programem nauczania nr AZ-5-01/1*, red. tenże, Kraków 2003;

i posłannictwo prezbiterów²⁵. Wiele uwagi poświęcają też samej istocie sakramentu kapłaństwa, który to sakrament – wraz z codzienną celebracją Eucharystii – napełnia mocą do zwiastowania światu Dobrej Nowiny i składania świadectwa o Bogu miłującym bezinteresownie, przebaczącym, umacniającym każdego człowieka (zwłaszcza słabego grzesznika) oraz wzywającym do czynów miłości.

WYBRANE ZAGADNIENIA METODOLOGICZNE BADAŃ

Wyżej opisane teoretyczne spectrum analiz teologicznych dotyczących osoby prezbitera, a zwłaszcza ogłoszony w Kościele przez papieża Benedykta XVI Rok Kapłański zainspirował autorkę artykułu do podjęcia badań empirycznych poświęconych osobie kapłana. Liczne analizy teologiczne dotyczące prezbiterów i ich szczególnego powołania stanowią podstawę w formacji zarówno kandydatów do kapłaństwa, jak też samych kapłanów, którzy katechizują młodzież i tym samym mają istotny wpływ na wyrażane przez młodych opinie o kapłaństwie. Również podejmowane w literaturze kwestie dotyczące prezbiterów znajdują swoje odbicie w obowiązujących programach i podręcznikach do nauczania religii, a przez to decydują o obrazie osoby kapłana, jaki młodzież odkrywa podczas lekcji religii i konfrontuje z osobistymi doświadczeniami. W związku z tym zasadne wydało się zwrócenie uwagi na te zagadnienia poprzez zebranie i przeanalizowanie opinii wybranych grup katechizowanej młodzieży.

Celem naukowym zrealizowanych badań było, jak już wyżej wspomniano, pozyskanie wstępnych opinii młodzieży katechizowanej na temat osoby kapłana oraz wpływu lekcji religii na zrozumienie prawdy o kapłaństwie. Takie wypowiedzi są traktowane jako wyraz spojrzenia młodych osób na powołanie do kapłaństwa i jego realizację. Pozwalają zauważyć rozbieżności między założeniami teoretycznymi w zakresie udziału lekcji religii w kształtowaniu właściwego obrazu kapłana a praktyką katechetyczną, co wskazuje również na ich walor praktyczny. W związku z powyższym problem główny sformułowano w postaci pytania: jak osobę kapłana postrzega katechizowana młodzież i w jaki sposób szkolne lekcje religii wpływają na zrozumienie prawdy o kapłaństwie? Z tak sformułowanego problemu

Świadek Chrystusa w Kościele. Podręcznik do religii dla I klasy liceum i technikum nr AZ-41-01/1-2, zgodny z programem nauczania nr AZ-4-01/1, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2004; Świadek Chrystusa w rodzinie. Podręcznik do religii dla III klasy liceum nr AZ-43-01/1-2, zgodny z programem nauczania nr AZ-4-01/1, red. ciż, Poznań 2004; Świadek Chrystusa w Kościele. Przewodnik metodyczny do nauczania religii rzymskokatolickiej według podręcznika nr AZ-41-01/1-2 zgodnego z programem nauczania nr AZ-4-01/1, red. ciż, Poznań 2004; Świadek Chrystusa w rodzinie. Przewodnik metodyczny do nauczania religii rzymskokatolickiej według podręcznika nr AZ-43-01/1-2 zgodnego z programem nauczania nr AZ-4-01/1, red. ciż, Poznań 2004.

²⁵ Więcej na ten temat pisze np. A. Szladowski, *Obraz księdza w katechezie gimnazjalnej, w: Antyklerykalizm a współczesna katecheza*, red. R. Chałupniak, Opole 2008, s. 171–181; R. Chałupniak, *Księża a katecheza, w: Antyklerykalizm...*, s. 183–193.

głównego wyodrębniono następujące problemy szczegółowe: 1) jakie młodzież ma skojarzenia ze słowem „kapłan”?; 2) jakie funkcje, zdaniem młodzieży, pełni kapłan we wspólnocie Kościoła? 3) kim dla ankietowanych jest kapłan?; 4) jak młodzież traktuje kapłana?; 5) jakie wartości widzą respondenci w osobie kapłana?; 6) co, zdaniem młodzieży, pomaga w pozytywnym postrzeganiu kapłana, a co je utrudnia?; 7) dlaczego, według wypowiedzi młodzieży, kapłanów obowiązuje życie w celibacie, czyli bezżeństwo?; 8) w jaki sposób dotychczasowy udział w lekcjach religii pomógł respondentom w zrozumieniu prawdy o kapłaństwie?; 9) co, zdaniem badanej młodzieży, należałoby uczynić podczas lekcji religii, aby młodzież jeszcze lepiej poznała naukę Kościoła na temat powołania do kapłaństwa? Chcąc uzyskać odpowiedzi na postawione pytania, a przez to rozwiązać problem badawczy, opracowano na podstawie analizy literatury teologicznej oraz programu nauczania religii i przygotowanych do niego podręczników, autorski kwestionariusz ankiety²⁶, spełniający rolę techniki sondażu diagnostycznego. Posłużono się nim najpierw podczas badań pilotażowych²⁷, zrealizowanych w wybranej losowo grupie młodzieży z VIII Liceum Ogólnokształcącego w Olsztynie, które potwierdziły trafność opracowanego narzędzia badawczego. Dlatego takie narzędzie badawcze, bez jakichkolwiek zmian, zastosowano w czasie badań właściwych, które zrealizowano w VIII Liceum Ogólnokształcącym im. C.K. Norwida w Olsztynie i w I Liceum Ogólnokształcącym im. 14. Pułku Powstańców Śląskich w Wodzisławiu Śląskim, przy dużej pomocy nauczycieli religii pracujących w tych szkołach, a więc mgr lic. Anny Kulczyckiej i dr Elżbiety Tkocz²⁸.

Badania empiryczne zrealizowano w połowie listopada 2009 roku w dwóch, losowo wybranych, szkołach ponadgimnazjalnych: w VIII Liceum Ogólnokształcącym przy Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 4 im. Cypriana Kamila Norwida w Olsztynie oraz w Zespole Szkół im. 14. Pułku Powstańców Śląskich w Wodzisławiu Śląskim. Pierwszą grupę badanych stanowiła losowo wybrana grupa młodzieży z klas I–III liceum ogólnokształcącego w Olsztynie (139 osób), druga

²⁶ Zastosowany kwestionariusz ankiety został opracowany przez autorkę artykułu, celem realizacji zamierzonych badań empirycznych. Składał się on z 11 pytań, wśród których dwa miały charakter otwarty, a dziewięć zawierało kafeteria półotwarte i koniunktywne, czyli taki zestaw możliwych do wyboru odpowiedzi, które zawierają jeden punkt oznaczony słowem „inne”. Ta ostatnia kategoria pozwoliła ankietowanym na zaprezentowanie swej odpowiedzi, jeśli nie mieściła się w żadnym z zaproponowanych sformułowań. Natomiast kafeteria koniunktywna pozwoliła na wybranie kilku możliwych odpowiedzi, a w dalszej analizie na możliwość obliczenia częstotliwości wyboru poszczególnych odpowiedzi. Wszystko to pozwoliło nie tylko na ilościową, ale także na jakościową analizę zgromadzonego materiału empirycznego.

²⁷ Tego rodzaju badania mają istotne znaczenie. Pozwalają m.in. zweryfikować jakość skonstruowanego narzędzia badawczego. Zob. więcej na ten temat np. w: T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, s. 49 n.

²⁸ Nauczyciele religii zostali wcześniej zaznajomieni z zasadami realizacji badań empirycznych i otrzymali przygotowany dla uczniów kwestionariusz ankiety.

natomiast losowo wybrana grupa młodzieży z klas I–III liceum ogólnokształcącego w Wodzisławiu Śląskim (277 osób)²⁹. Ankietowani uczniowie pochodzili więc z różnych środowisk, a ich rozpiętość wiekowa wahała się w przedziale 16–18 lat. Wybór takich grup respondentów wiązał się z potrzebą pozyskania odpowiedzi od młodzieży katechizowanej i wychowywanej w otoczeniu zróżnicowanym pod względem społecznym, kulturowym i religijnym. Za takim doбором populacji badanych przemawiał również brak, jak dotąd, tego typu badań wśród młodzieży szkół ponadgimnazjalnych.

Z uwagi na zakładaną analizę porównawczą próba docelowa liczyła łącznie 240 osób, w tym 120 uczniów liceum ogólnokształcącego w Olsztynie (65 dziewcząt i 55 chłopców) i tyle samo z Zespołu Szkół im. 14 Pułku Powstańców Śląskich w Wodzisławiu Śląskim (w tym 99 dziewcząt i 21 chłopców). Do analizy ilościowej i jakościowej zaklasyfikowano losowo wybrane kwestionariusze ankiety, które zostały wypełnione przez młodzież z klas o profilu humanistycznym, językowym, geograficznym, historycznym połączonym z wiedzą o społeczeństwie. Właśnie profil klasy, w której uczyła się badana populacja młodzieży, oraz udzielenie odpowiedzi na wszystkie pytania (wyjątek stanowiło tu ostatnie pytanie w kwestionariuszu: „co jeszcze chcesz napisać na temat kapłanów?”)³⁰ uznano za kryterium metodologiczne poddanych analizie i opracowaniu statystycznemu kwestionariuszy ankiety³¹. Ponieważ wśród respondentów, zwłaszcza w Wodzisławiu Śląskim, przeważają dziewczęta, w badaniach zrezygnowano z rozróżnienia respondentów ze względu na płeć i potraktowano wyniki całościowo. Za istotną zmienną przyjęto miejsce, w którym młodzież uczy się, oraz związany z tym integralnie region zamieszkania. Opinie respondentów zostaną zatem ukazane w korelacji z tą zmienną.

Pozyskane dane mają głównie wstępną wartość diagnostyczną, gdyż określają jedynie tendencje związane z opinią młodzieży na temat osoby kapłana. Zostały

²⁹ Warto dodać, że uczniowie, po krótkiej instrukcji, otrzymali około 40 minut na wypełnienie kwestionariusza ankiety. Przy pytaniu otwartym zostali poproszeni o udzielenie swobodnych wypowiedzi. W pytaniach półotwartych, częściowo skategoryzowanych, a zarazem koniunktywnych, respondenci musieli wskazać tyle odpowiedzi, ile uznają za stosowne, lub dopisać własne w miejsce „inne propozycje – jakie?”.

³⁰ Pytanie to miało charakter bardzo swobodny. Zapytano w nim respondentów o to, co jeszcze chcą napisać na temat kapłanów. Z uwagi na fakt, że respondenci sporadycznie korzystali z możliwości dopisania dodatkowych informacji, pozyskane dane nie zostały poddane analizie statystycznej. Niektóre z wypowiedzi uwzględniono w zakończeniu – jako egzemplifikację wniosków i postulatów pastoralnych.

³¹ Wszystkie wypełnione kwestionariusze ankiety znajdują się w archiwum własnym autorki artykułu. Ankiety te ponumerowano od 1 do 240. Skrót LO (liceum Olsztyn), LW (liceum Wodzisław Śląski) wskazuje na miejsce nauki. Litery Dz (dziewczyna) lub Ch (chłopak) – na płeć respondenta, a cyfra na numer ankiety. Wypowiedzi uczniów są cytowane w wersjach oryginalnych, bez stosowania jakichkolwiek poprawek gramatycznych czy stylistycznych. W przypisach zastosowano też wyżej wymienione skróty, co pozwala odnaleźć daną ankietę.

one poddane ogólniejszej ocenie – bez zastosowania testu nieparametrycznego Chi-kwadrat. Dokonując porównania i zwracając uwagę na występujące zróżnicowanie lub jego brak między wypowiedziami młodzieży z liceum w Olsztynie i w Wodzisławiu Śląskim, bazowano jedynie na ilościowej istotności zróżnicowań³². Proste opracowanie statystyczne pozyskanych odpowiedzi pozwoliło zauważyć niemal identyczne podejście do określonych kwestii dotyczących osoby kapłana lub wyodrębnić znaczące różnice w niektórych wypowiedziach³³. Jednocześnie, zgodnie z paradygmatem analizy teologicznopastoralnej³⁴, ukazano na tle idealnego modelu obecny stan postrzegania kapłana przez młodzież oraz dokonano ogólnej oceny pozyskanych danych z uwzględnieniem aspektów teoretycznych. Tak ukierunkowana analiza stała się punktem wyjścia w wyprowadzeniu wniosków i postulatów katechetycznych. Uwzględniając charakter i objętość niniejszego opracowania, w poniższych dywagacjach zrezygnowano z prezentacji zestawień tabelarycznych i obliczeń statystycznych³⁵.

ANALIZA I INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Uzyskane wyniki wskazują, że słowo „kapłan” wzbudza wśród badanej młodzieży różne skojarzenia. Najczęściej ankietowani wymieniają „kościół” (23,8 proc.). Na dalszym miejscu znajdują się takie skojarzenia, jak: sutanna (9,5 proc.), parafia (5,3 proc.), celibat (4,4 proc.), „osoba żyjąca wygodnie” (3,9 proc.), osoba duchowna (3,7 proc.), sakramenty (3,7 proc.), Msza św. (3,5 proc.), „mężczyzna lub pan w sukience”³⁶ (3,2 proc.), przewodnik w Kościele (2,8 proc.), Bóg (2,8 proc.), kołęda (2,5 proc.), osoba przywiązująca zbyt dużą wagę do dóbr materialnych (2,5 proc.), osoba bardzo wierząca (2,3 proc.), spowiednik (2,1 proc.), ksiądz (1,9 proc.), osoba skoncentrowana na sobie (1,9 proc.), oddanie Bogu i bycie Jego pośrednikiem (1,4 proc.), „osoba dobra, uczciwa, godna poszanowania” (1,2 proc.), „klecha, który manipuluje ludźmi” (1,2 proc.), głoszenie Ewangelii (0,9 proc.), hierarchia kościelna, np. papież, biskup, proboszcz, wikary (0,7 proc.), osoba z dystansem (0,7 proc.). Wszystkie wyżej przytoczone określenia wskazują na zróżnicowany układ, który obok konotacji pozytywnej zawiera

³² Warto dodać, że procent obliczono od ilości odpowiedzi, gdyż ankietowani mieli możliwość wielokrotnego wyboru lub dopisania kilku własnych odpowiedzi. Z tej ostatniej możliwości respondenci skorzystali sporadycznie.

³³ W poniższych analizach zwróci się uwagę na występujące zróżnicowanie poprzez przywołanie danych procentowych.

³⁴ Najogólniej metoda ta obejmuje: opis normy, stwierdzenie stanu faktycznego i aktualne wnioski. Zob. więcej na ten temat np. w: R. Kamiński, *Metoda teologii pastoralnej*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 37,6 (1999), s. 94–96.

³⁵ Zestawienia tabelaryczne i obliczenia statystyczne znajdują się w archiwum autorki.

³⁶ Warto dodać, że w tej kategorii są osoby, które pisały „gruby pan w sukience typu Ojciec Rydzyk” (zob. DzO12; WO137).

także negatywną. Porównując poszczególne kategorie odpowiedzi w dwóch badanych grupach, daje się zauważyć, że respondenci wykazują zróżnicowanie w zakresie niektórych skojarzeń. Młodzież z Olsztyna częściej kojarzy słowo „kapłan” z Mszą św. (5,0 proc. z Olsztyna; 1,9 proc. z Wodzisławia Śląskiego), „mężczyzną/grubym panem w sukience” (5,0 proc. z Olsztyna; 1,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego), osobą bardzo wierzącą (3,2 proc. z Olsztyna; 1,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego). Natomiast uczniowie z Wodzisławia Śląskiego więcej razy wymieniają takie skojarzenia, jak: celibat (5,2 proc. badanych z Wodzisławia Śląskiego; 3,7 proc. z Olsztyna), „osoba przywiązująca zbyt dużą wagę do dóbr materialnych” (3,8 proc. z Wodzisławia Śląskiego; 1,4 proc. z Olsztyna), kołęda (4,2 proc. z Wodzisławia Śląskiego; 0,9 proc. z Olsztyna). W pozostałych skojarzeniach nie daje się zauważyć większych, istotnych statystycznie różnicowań. Wszystkie wypowiedzi świadczą o szczerym i autentycznym podejściu respondentów oraz o szerokim spektrum skojarzeń: od pozytywnych poprzez „neutralne”, pośrednio związane z osobą kapłana, do negatywnych. Wskazują też na ilościowe, a nie jakościowe zróżnicowanie dwóch grup respondentów, które mogą być warunkowane różnymi czynnikami, najczęściej jednak wiedzą osobistą i doświadczeniem.

Te ogólne skojarzenia zostają uszczegółowione w odpowiedziach młodzieży na kolejne pytania kwestionariusza ankiety (od 2 do 10), w których ankietowani zaznaczali odpowiedzi lub sporadycznie dopisywali własne – w miejsce „inne”. Najpierw poproszono młodzież o określenie funkcji, które – jej zdaniem – pełni kapłan we wspólnocie Kościoła. Okazało się, że otrzymane wyniki w tej kwestii nie różnicują uczniów z Olsztyna i z Wodzisławia Śląskiego. 32,2 proc. badanej młodzieży stwierdza, że kapłan we wspólnocie Kościoła głosi słowo Bożego. W tej kategorii 31,9 proc. stanowią odpowiedzi młodzieży z Olsztyna i 32,6 proc. z Wodzisławia Śląskiego, co pozwala zauważyć niemal identyczne podejście respondentów do funkcji związanych z przepowiadaniem Dobrej Nowiny. Trochę mniej ankietowanych, bo 32,0 proc. (w tym 31,6 proc. z Olsztyna i 32,6 proc. z Wodzisławia Śląskiego) dostrzega udzielanie sakramentów jako jedną z kilku funkcji, którą kapłan pełni we wspólnocie Kościoła. Młodzież dostrzega też inne funkcje, takie jak: kapłan wspiera duchowo osoby wierzące, wątpiące i poszukujące Boga (ogółem 12,1 proc.; w tym 12,4 proc. z Olsztyna i 11,8 proc. z Wodzisławia Śląskiego), prowadzi różne duszpasterstwa (ogółem 9,7 proc.; w tym 8,8 proc. młodzieży z Olsztyna i 10,7 proc. z Wodzisławia Śląskiego), jest pośrednikiem między Bogiem a ludźmi (ogółem 5,2 proc.; w tym 5,8 proc. z Olsztyna i 4,7 proc. z Wodzisławia Śląskiego), wychowuje dzieci, młodzież i dorosłych według zasad Ewangelii (ogółem 4,3 proc.; w tym 4,9 proc. z Olsztyna i 3,6 proc. z Wodzisławia Śląskiego), pomaga ludziom w spotkaniu z Bogiem (ogółem 3,2 proc.; w tym 3,0 proc. z Olsztyna i 3,3 proc. z Wodzisławia Śląskiego), wskazuje na wartości nieprzemijające (ogółem 1,2 proc.; w tym 1,4 proc. z Olsztyna i 1,1 proc. z Wodzisławia Śląskiego). 0,3 proc. respondentów z Olsztyna dodaje, że

„kapłan nudzi w Kościele np. na kazaniu”³⁷. Tak więc ankietowani, niezależnie od miejsca, w którym uczą się, i regionu zamieszkania, deklarują niemal podobne spojrzenie na funkcje, jakie kapłan pełni we wspólnocie Kościoła. Jest ono zgodne z nauczaniem Kościoła i stwierdzeniami teologów. Również ilość zakreślonych dotyczących głoszenia słowa Bożego i sprawowania sakramentów jest wyrazem priorytetów w posłudze kapłańskiej, o których często przypominają papieże, autorzy dokumentów Kościoła i badacze problematyki. Obok tego warto zauważyć, że obecne zróżnicowanie co do wyliczania niektórych funkcji, np. sprawowania sakramentów, prowadzenia różnych form duszpasterstwa, pośredniczenia między Bogiem a ludźmi, jest na poziomie około 1,0 proc. lub trochę więcej niż 1,0 proc., co nie pozwala orzekać o statystycznie istotnych różnicach.

W celu ustalenia, kim dla badanej młodzieży jest kapłan, poproszono o odpowiedź na tak sformułowane pytanie. Ankietowani z Olsztyna i z Wodzisławia Śląskiego wyrażają w tej kwestii niemal identyczne opinie. Najwięcej młodzieży (46,7 proc.) stwierdza, że kapłan jest dla niej osobą nie wymagającą szczególnej uwagi. Taką opinię wyraża 47,2 proc. młodzieży z Olsztyna i 46,2 proc. z Wodzisławia. Trochę mniejszą grupę (32,4 proc.) stanowią wypowiedzi, z których wynika, że kapłan jest dla ankietowanych duchowym przewodnikiem. Zdanie to podziela 31,1 proc. młodzieży z Olsztyna i 31,7 proc. z Wodzisławia Śląskiego. Znacznie mniej badanych uczniów (8,0 proc.) uważa kapłana za osobę godną poszanowania (7,7 proc. z Olsztyna i 8,3 proc. z Wodzisławia Śląskiego). Z kolei 6,6 proc. ankietowanych uznaje kapłana za osobę godną zaufania (6,3 proc. młodzieży z Olsztyna i 6,2 proc. z Wodzisławia Śląskiego), a 6,3 proc. za dar Boga (6,3 proc. młodzieży z Olsztyna i 6,3 proc. z Wodzisławia Śląskiego). Na tej podstawie można stwierdzić, że trochę więcej niż połowa badanych postrzega kapłana jako osobę w sposób szczególny powołaną do służby drugiemu człowiekowi, co jest zgodne z nauczaniem Kościoła. Z kolei respondenci, którzy nie zwracają uwagi na prezbiterów i ich szczególne powołanie, stanowią mniejszą grupę.

Zgłębiając problematykę, poproszono ankietowanych, by napisali, jak traktują kapłana. Okazało się, że w niektórych kategoriach odpowiedzi ankietowani wykazują statystycznie istotne zróżnicowanie. W pierwszej pod względem procentowym daje się zauważyć niemal identyczne deklaracje. 30,9 proc. młodzieży z Olsztyna i 29,8 proc. z Wodzisławia Śląskiego, co ogółem stanowi 30,3 proc., traktuje kapłana bez szczególnej uwagi. Podobny brak statystycznie istotnego zróżnicowania uwidacznia się w odpowiedziach dotyczących traktowania kapłana jako przewodnika duchowego. Taką deklarację składa 21,0 proc. młodzieży (w tym 21,7 proc. z Olsztyna i 20,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego). Trochę mniejszą grupę (ogółem 16,7 proc.: w tym z Olsztyna 16,1 proc. i 17,3 proc. z Wodzisławia Śląskiego) stanowią uczniowie, którzy traktują kapłana jako stróża moralności chrześcijańskiej. Tak więc młodzież z Olsztyna i z Wodzisławia Śląskiego deklaruje podobne

³⁷ ChO 97.

podejście do kapłana jako osoby niewymagającej szczególnej uwagi oraz jako duchowego przewodnika i stróża moralności chrześcijańskiej. Obok tego daje się zauważyć różnice w wypowiedziach dotyczących traktowania kapłana jako znaku oddania wspólnoty Kościoła. 14,3 proc. z Olsztyna i 16,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego deklaruje takie podejście do osoby prezbitera, co ogółem stanowi 15,4 proc. Również deklaracje badanych uczniów dotyczące traktowania kapłana jako osoby wybranej przez Boga i Jemu poświęconej wprowadzają statystycznie istotne różnice między dwiema grupami respondentów. 9,7 proc. uczniów z Olsztyna i 12,0 proc. z Wodzisławia Śląskiego zaznacza wyżej przywołane określenia, co ogółem stanowi 10,9 proc. badanych. Ankietowani różnią się także w kolejnej deklaracji. Dotyczy ona traktowania kapłana jako świadka wiary. Więcej młodzieży z Olsztyna (7,3 proc.) niż z Wodzisławia Śląskiego (4,0 proc.) jest takiego zdania, co ogółem stanowi 5,7 proc. odpowiedzi. Podsumowując powyższe dane dotyczące traktowania kapłana można wysunąć wniosek, że deklaracje uczniów z Wodzisławia Śląskiego świadczą o dowartościowaniu szczególnego powołania i posłannictwa kapłana we wspólnoty Kościoła, co ma wpływ na deklarowaną postawę. Z kolei więcej młodzieży z Olsztyna zwraca uwagę na świadectwo wiary i traktuje kapłana przede wszystkim jako osobę, która swoim życiem zaświadcza o wierze w Boga Trójjedynego i wielkodusznej służbie braciom we wspólnoty Kościoła.

W kolejnym pytaniu ankietowani mieli za zadanie zaznaczyć, jaką wartość widzą w osobie kapłana lub dopisać własne odpowiedzi. Okazało się, że wszyscy respondenci, niezależnie od szkoły i regionu zamieszkania, składają podobne deklaracje i nie podają dodatkowych opinii. Piszą, że kapłan wskazuje na Boga, który powołuje do służby w Kościele (ogółem 45,9 proc.; w tym 45,3 proc. z Olsztyna i 46,6 proc. z Wodzisławia Śląskiego), jest znakiem oddania się wspólnoty Kościoła (ogółem 23,3 proc.; w tym 23,0 proc. z Olsztyna i 23,6 proc. z Wodzisławia Śląskiego), wskazuje na bogactwo wartości nadprzyrodzonych (ogółem 15,9 proc.; w tym 16,2 proc. z Olsztyna i 15,5 proc. z Wodzisławia Śląskiego), przypomina o wartościach religijnych (ogółem 7,8 proc.; w tym 8,1 proc. z Olsztyna i 7,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego) oraz świadczy o powołaniu człowieka do bezinteresownej miłości i daru z siebie samego (ogółem 7,1 proc.; w tym 7,4 proc. z Olsztyna i 6,8 proc. z Wodzisławia Śląskiego). Na tej podstawie wnioskować można, że ankietowani upatrują wartość osoby kapłana w powiązaniu z jego powołaniem przez Boga do szczególnych zadań w Kościele i składania świadectwa wiary. Jest to jak najbardziej właściwe postrzeganie prezbitera, chociaż warunkowane różnymi czynnikami, o czym świadczą odpowiedzi na pytania: „jak myślisz, co pomaga w pozytywnym postrzeganiu kapłana?” oraz „jak myślisz, co utrudnia właściwe postrzeganie kapłanów?”.

Odpowiadając na pierwsze z wyżej przywołanych pytań, ankietowani zauważają różne czynniki. 39,3 proc. badanych (w tym 39,6 proc. z Olsztyna i 39,0 proc. z Wodzisławia Śląskiego) stwierdza, że znajomość dobrych, oddanych Bogu i Kościołowi kapłanów pomaga w pozytywnym postrzeganiu kapłana. Z tego wynika, że między dwoma grupami respondentów nie zachodzą staty-

stycznie istotne różnice w tej kwestii. Do podobnych wniosków prowadzą analizy kolejnej kategorii odpowiedzi. Zarówno respondenci z Olsztyna (26,6 proc.), jak i z Wodzisławia Śląskiego (26,5 proc.) twierdzą, że świadectwo życia kapłanów pomaga w ich pozytywnym postrzeganiu (ogółem 26,5 proc.). Niemal identyczne stanowisko badanej młodzieży z dwóch różnych szkół daje się zauważyć w zakreślanych odpowiedziach dotyczących rozmów w rodzinie na temat kapłanów oddanych służbie drugiemu człowiekowi (ogółem 3,3 proc.; w tym 3,1 proc. z Olsztyna i 3,5 proc. z Wodzisławia Śląskiego) oraz promocji kapłaństwa w mediach – głównie katolickich (ogółem 2,8 proc.; 3,1 proc. z Olsztyna i 2,5 proc. z Wodzisławia Śląskiego). Ankietowani różnią się w kolejnych odpowiedziach, na co wskazują pozyskane dane statystyczne. Zdaniem 16,7 proc. młodzieży z Olsztyna i 19,0 proc. z Wodzisławia Śląskiego przekonanie o tym, że kapłan, jak każdy człowiek jest stworzony na obraz i podobieństwo Boże (ogółem 17,9 proc.) pomaga w pozytywnym postrzeganiu jego osoby. Z kolei więcej respondentów z Olsztyna (10,9 proc.) niż z Wodzisławia Śląskiego (9,5 proc.) uważa, że przeświadczenie o godności kapłana jako osoby (ogółem 10,2 proc.) jest jednym z wielu czynników, które decydują o pozytywnym postrzeganiu prezbitera. Można zatem przyjąć, że katechizowani uczniowie prezentują opinie ogólnie przyjęte nie tylko w społeczeństwie, ale także w Kościele. Zwracają bowiem uwagę na te czynniki, o których wielokrotnie przypomina papież Benedykt XVI w związku z Rokiem Kapłańskim. W tym też kontekście interesujące wydają się odpowiedzi młodzieży na pytanie: „jak myślisz, co utrudnia właściwe postrzeganie kapłana?”. Pozyskane dane świadczą o konsekwencji ankietowanych. Najczęściej młodzież stwierdza, że brak znajomości dobrych kapłanów (ogółem 36,3 proc.; w tym 36,7 proc. z Olsztyna i 35,9 proc. z Wodzisławia Śląskiego) utrudnia właściwe postrzeganie kapłana. Zdaniem części ankietowanych przesadna troska kapłanów o dobra materialne (ogółem 48,3 proc.; w tym 49,3 proc. z Olsztyna i 47,8 proc. z Wodzisławia Śląskiego) jest jednym z kilku czynników decydującym o niewłaściwym postrzeganiu prezbiterów. Z tym wiąże się także ukazywane w mediach, często przesadnie, skandale związane z życiem kapłanów, o czym pisze 8,2 proc. uczniów z Olsztyna i 9,7 proc. z Wodzisławia Śląskiego. W sumie tego rodzaju wypowiedzi stanowią 9,0 proc. Zostają one dopełnione stwierdzeniami, w których młodzież zaznacza, że brak zrozumienia powołania do kapłaństwa (ogółem 6,4 proc.; w tym 5,8 proc. z Olsztyna i 6,9 proc. z Wodzisławia Śląskiego) utrudnia właściwe postrzeganie kapłana. Uzyskane wyniki świadczą o tym, że młodzież reprezentująca dwa środowiska podziela ogólnie przyjętą i przekazywane w różnej formie (także w mediach) opinię społeczną. Zauważalne zróżnicowanie w niektórych kategoriach szczegółowych jest na poziomie od około 1 proc. do 2 proc., co nie pozwala wnioskować o statystycznie istotnych różnicach. Trochę inne wnioski nasuwają się po analizie odpowiedzi na pytanie: „dlaczego kapłanów obowiązuje życie w celibacie, czyli beżeństwo?”. Poszerzają one spektrum zagadnień związanych z obrazem kapłana, jaki wynika z wypowiedzi badanej młodzieży.

Okazało się, że zwykle ankietowani zaznaczają kilka odpowiedzi. Najwięcej badanej młodzieży (30,0 proc.) stwierdza, że kapłani żyją w celibacie ze względów praktycznych. Taką opinię wyraża 30,1 proc. uczniów z Olsztyna i 29,8 proc. z Wodzisławia Śląskiego, co wprowadza zróżnicowanie na poziomie 2,6 proc. Kolejną grupę (28,5 proc.) stanowią osoby, które zaznaczają możliwość upodobnienia się do Chrystusa. W tej grupie jest 27,2 proc. uczniów z Olsztyna i 29,8 proc. z Wodzisławia Śląskiego. Obok tego młodzież stwierdza, że żyjąc w celibacie, kapłani mogą bardziej troszczyć się o Kościół (ogółem 25,8 proc.; w tym 27,2 proc. z Olsztyna i 24,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego) oraz być znakiem oddania się służbie Bogu i ludziom (ogółem 15,0 proc.; w tym 15,4 proc. z Olsztyna i 14,5 proc. z Wodzisławia Śląskiego). Dwóch respondentów z Wodzisławia Śląskiego stwierdza: „nie wiem. Szczerze to jestem za zniesieniem celibatu”³⁸. Wszystkie wyżej przywołane dane świadczą o dostrzeganiu wartości, jakie wiążą się z życiem kapłanów w celibacie. Niekiedy też ukazują ambiwalentne podejście do badanej problematyki. Młodzież z Olsztyna zwraca większą uwagę na powiązanie celibatu z troską o Kościół. Z kolei uczniowie z Wodzisławia Śląskiego częściej przywołują względy praktyczne. W pozostałych szczegółowych kategoriach odpowiedzi daje się zauważyć nieznaczne statystycznie zróżnicowanie – na poziomie około 1 proc.

Dopełnieniem powyższych wyników, ilustrujących obraz kapłana, jaki mają badani uczniowie, są odpowiedzi na kolejne pytania. Dotyczyły one szkolnych lekcji religii. Ankietowani zostali poproszeni o odpowiedź na pytanie: „w jaki sposób dotychczasowy udział w lekcjach religii pomógł Tobie w zrozumieniu prawdy o kapłaństwie?”. Analiza wyników prowadzi do zaskakujących wniosków. 29,4 proc. badanej młodzieży uważa, że lekcje religii w ogóle nie pomogły w zrozumieniu prawdy o kapłaństwie. W tej grupie znajduje się 30,7 proc. ankietowanych z Olsztyna i 28,2 proc. z Wodzisławia Śląskiego. Trochę mniej uczniów (28,4 proc.) deklaruje, że udział w lekcjach religii nie wpłynął na rozumienie prawdy o kapłaństwie. Takie zdanie wyraża 28,0 proc. młodzieży z Olsztyna i 28,9 proc. z Wodzisławia Śląskiego. Dane te prowadzą do wniosku, że chociaż w programach nauczania religii problematyka dotycząca kapłaństwa jest obecna, a sami uczniowie często mają wiele okazji do spotkań z prezbiterami (np. przy okazji przygotowania w parafii do sakramentów), to jednak nie zauważają, by udział w lekcjach religii pomógł im w rozumieniu prawdy o kapłaństwie. Część ankietowanych wyraża odmienne zdanie. 19,7 proc. uczniów (w tym 18,7 proc. z Olsztyna i 20,8 proc. z Wodzisławia Śląskiego) stwierdza, że udział w lekcjach religii pomógł rozumieć prawdę o kapłaństwie. Zdaniem niektórych respondentów dokonało się to poprzez podejmowanie zagadnień dotyczących kapłaństwa (ogółem 9,7 proc.; w tym 10,0 proc. z Olsztyna i 9,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego). 8,7 proc. ankietowanej

³⁸ Zob. ChW 236; por. ChW 240.

młodzieży stwierdza, że udział w lekcjach religii pomógł im zrewidować własne poglądy na temat kapłanów. Zdanie to jest wyrażane przez 8,0 proc. respondentów z Olsztyna i 9,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego, co nie wprowadza statystycznie istotnych różnicowań. 4,0 proc. badanej młodzieży (w tym 4,7 proc. z Olsztyna i 3,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego) deklaruje, że świadectwo katechety – kapłana miało decydujący wpływ na rozumienie prawdy o kapłaństwie. Daje się zatem zauważyć różnicowanie w wypowiedziach uczniów, z wyraźną przewagą tych, które wskazują na niedostrzeżenie przez młodzież udziału lekcji religii w zrozumieniu prawdy o kapłaństwie. Samo natomiast miejsce zamieszkania nie różnicuje w sposób istotny statystycznie młodzieży z Olsztyna i z Wodzisławia Śląskiego. Do takich wniosków prowadzi także analiza odpowiedzi na pytanie: „co należałoby uczynić podczas lekcji religii, aby młodzież jeszcze lepiej poznała naukę Kościoła na temat powołania do kapłaństwa?”. Najwięcej badanej młodzieży (ogółem 36,6 proc.; w tym 36,3 proc. z Olsztyna i 37,0 proc. z Wodzisławia Śląskiego) uważa, że należy prowadzić ożywione dyskusje o kapłanach. Są też osoby, które proponują częste podejmowanie tematów o kapłaństwie (ogółem 25,1 proc.; w tym 24,7 proc. z Olsztyna i 25,5 proc. z Wodzisławia Śląskiego). Zdaniem części młodzieży (14,9 proc. ogółem; w tym 15,3 proc. z Olsztyna i 14,6 proc. z Wodzisławia Śląskiego) katecheta powinien prezentować argumenty dotyczące znaczenia kapłaństwa w Kościele. Poza tym młodzież (ogółem 13,1 proc.; w tym 13,7 proc. z Olsztyna i 12,5 proc. z Wodzisławia Śląskiego) uważa, że podczas lekcji religii należy emitować filmy na temat kapłanów, którzy poświęcają się całkowicie służbie Bogu i ludziom. Są też uczniowie (ogółem 10,2 proc.; w tym 10,0 proc. z Olsztyna i 10,4 proc. z Wodzisławia Śląskiego), którzy proponują organizowanie spotkań tematycznych z zaproszonymi kapłanami. Tak więc ankietowani z dwóch szkół i różnych środowisk zamieszkania mają podobne oczekiwania co do sposobu podejmowania podczas lekcji religii problematyki dotyczącej kapłaństwa. Wszystkie propozycje opisane przez badaną młodzież można potraktować jako głos niezbędny do wyprowadzenia postulatów pastoralno-katechetycznych związanych np. z planowaniem programu nauczania religii w szkołach ponadgimnazjalnych i redagowaniem materiałów duszpasterskich.

ZAKOŃCZENIE

Poddane analizie i przedstawione w niniejszym opracowaniu wyniki badań empirycznych na temat osoby kapłana w opinii wybranych grup katechizowanej młodzieży ukazują spectrum skojarzeń, wiedzy osobistej i doświadczeń, jakie badani mają na ten temat. Są to tylko wstępne wyniki, które wymagają dalszych analiz i weryfikacji empirycznej. Jednak już na tym etapie i w tej formie pozyskane dane pokazują, że młodzież zasadniczo, niezależnie od szkoły i regionu zamieszkania, deklaruje podobne opinie na temat osoby kapłana. Obok pozytywnych elementów, zgodnych z nauczaniem teologów i papieży, wyraża także krytycyzm

i opinie o konotacji negatywnej. Świadczą o tym nie tylko pozyskane dane, ale także swobodne stwierdzenia badanych uczniów w odpowiedzi na ostatnie pytanie kwestionariusza³⁹. Przykładowo: młodzież pisze, że „kapłani prowadzą podwójne życie, są dwulicowi i nastawieni na pieniądze”⁴⁰; „sprawiają wrażenia oddanych Bogu, ale to tylko wrażenie”⁴¹; „kapłani to bogaci ludzie”⁴²; „denerwuje mnie [...], że niektórzy ludzie traktują ich [kapłanów] jak świętych, a często okazuje się, że tak nie jest”⁴³; „w dzisiejszych czasach rzadko można spotkać kapłanów godnych zaufania”⁴⁴; „kapłani przesadnie troszczą się o dobra materialne. Zamiast żyć w zbytku, powinni zatroszczyć się o biednych”⁴⁵; „niektórzy mówią o wartościach chrześcijańskich, a sami często je łamią w sposób czasami przesadny”⁴⁶; „najbardziej irytuje mnie w kapłanach ich dążenie do pięknego wnętrza w kościele. Przeznaczają na to mnóstwo pieniędzy, często zapominając, że kościół jest miejscem spotkań z Bogiem”⁴⁷. Przywołane wypowiedzi respondentów są wyrazem obecnej sytuacji społecznej i daleko idących przemian kultowych w zakresie roli i miejsca kapłana w społeczeństwie. W tym kontekście optymizmem napawają konkretne oczekiwania młodych związane z postawą kapłanów, ich zaangażowaniem apostołskim i świadectwem wiary. Jedna z dziewcząt pisze: „brakuje w moim otoczeniu kapłanów, z którymi mogłabym porozmawiać na nurtujące mnie pytania”⁴⁸. Kolejne osoby dodają: „kapłani powinni nauczyć się docierać do tłumów, a to nie jest możliwe używając archaizmów i patetycznych zwrotów. Ludzie odstępują od Kościoła, bo nie rozumieją jego nauk, głoszonych na ambonie”⁴⁹; „kapłani [...] są tylko ludźmi, dlatego skandale wywołane przez jednostki nie zburzą mego spojrzenia na wszystkich kapłanów”⁵⁰. Dla właściwego zatem postrzegania kapłanów przez młodzież ważna wydaje się nie tylko sama tematyka podejmowana w różnych kontekstach podczas lekcji religii, ale także doświadczenia, jakie młodzież nabywa w kontaktach z osobami duchownymi. Współcześnie kapłan musi zasłużyć sobie na szacunek, autorytet, zaufanie, prestiż moralny i życzliwość. Rosnącym wymaganiom społeczeństwa odpowiada także zwiększenie wymagań, jakie młodzież stawia kapłanom, oczekując od nich

³⁹ Pytanie to brzmiało: „Co jeszcze chcesz napisać na temat kapłanów?”. Znaczna część ankietowanych stwierdziła np. „Nic. Wszystko, zawarłam w odpowiedziach na pytania” (zob. np. DzO 12; DzO 47; ChW 139).

⁴⁰ DzO 58.

⁴¹ ChO 91.

⁴² ChO 71.

⁴³ DzO 5.

⁴⁴ DzW 168; por. DzW 169.

⁴⁵ ChW 235.

⁴⁶ ChW 228.

⁴⁷ DzW 131.

⁴⁸ DzW 216.

⁴⁹ DzW 148.

⁵⁰ DzW 180.

przede wszystkim troski o sprawy drugiego człowieka i Kościoła oraz ofiarnej i bezinteresownej służby bliźnim.

THE PERCEPTION OF A PRIEST AMONG SELECTED GROUPS OF CATECHIZED YOUTH (COMPARATIVE STUDY)

Summary

In the Year for Priests, it is the person of a priest that arouses the interest of theologians, sociologists and publicists. The following article aims to present the opinions of catechized youth from two randomly selected secondary schools (in Olsztyn and in Wodzisław Śląski). The data collected in diagnostic research have a preliminary diagnostic value since they only describe the tendencies related to the youth's perception of the priest and attitudes to the tasks and function performed by the priest not only in the Church but also in teenagers' lives. It was noted that opinions of respondents from Olsztyn and Wodzisław Śląski were fairly similar. Occasionally, different attitudes were observed but only in the case of some specific categories. The students' answers were in line with the teachings of the Church. An influence of social opinion was also noticed.

The views on religious education proved surprising. Negative opinions prevailed; many students stressed that religious education did not reflect the truth about priestly vocation. Apart from that, regardless of the school type and place of residence, the students suggested that more discussions on priesthood be introduced, alongside with organizing meetings with priests and presenting audiovisual materials depicting priests devoted to God and man. Moreover, they expected testimony of faith on the part of priests and their readiness to serve and help other people.

Słowa kluczowe: kapłan, kapłaństwo, katechetyka, młodzież, nauczanie religii
Keywords: catechetica, Ministry, priest, religious education, youth